

Податковий комплаєнс як інструмент модернізації податкового адміністрування в Україні

Вінницький навчально-науковий інститут економіки ЗУНУ

Анотація. У дослідженні висвітлено сутність податкового комплаєнсу як сучасного інструменту модернізації податкового адміністрування. Розкрито правові засади його впровадження в Україні, охарактеризовано підхід до управління комплаєнс-ризиками та висвітлено практичні аспекти реалізації комплаєнс-моделі в діяльності ДПС. Узагальнено досвід ЄС і міжнародну практику застосування ризик-орієнтованого підходу, цифрових інструментів та механізмів інформаційної взаємодії. Обґрунтовано, що розвиток податкового комплаєнсу сприяє підвищенню рівня добровільного виконання податкових обов'язків, зміцненню податкової довіри та підвищенню ефективності податкової політики.

Ключові слова: податковий комплаєнс; податкове адміністрування; комплаєнс-ризиками; податкова політика; добровільне виконання; цифровізація; Tax Gap; європейський досвід.

TAX COMPLIANCE AS A TOOL FOR MODERNIZING TAX ADMINISTRATION IN UKRAINE

Abstract. The study highlights the essence of tax compliance as a modern instrument for the modernization of tax administration. It раскрывает the legal foundations of its implementation in Ukraine, characterizes the approach to compliance risk management, and outlines the practical aspects of implementing the compliance model in the activities of the State Tax Service. The paper summarizes EU experience and international practice in applying a risk-oriented approach, digital tools, and information interaction mechanisms. It substantiates that the development of tax compliance contributes to increasing the level of voluntary fulfillment of tax obligations, strengthening tax trust, and improving the effectiveness of tax policy.

Keywords: tax compliance; tax administration; compliance risks; tax policy; voluntary compliance; digitalization; Tax Gap; European experience.

У сучасних умовах податкова політика дедалі більшою мірою орієнтується не лише на забезпечення фіскальних надходжень, а й на формування сприятливого середовища для добровільного виконання платниками своїх податкових зобов'язань. Одним із ключових інструментів реалізації такого підходу виступає податковий комплаєнс, який розглядається як концепція та практичний механізм підвищення рівня добровільного дотримання податкового законодавства.

Відповідно до положень Податкового кодексу України [3], комплаєнс визначається як система заходів і процедур, що здійснюються контролюючими органами з метою підвищення рівня добровільного виконання платниками податків податкових та інших обов'язків, контроль за виконанням яких покладено на такі органи, а також зменшення ймовірності виникнення податкового ризику (комплаєнс-ризиками). У такому розумінні комплаєнс є не лише засобом контролю, а й важливим елементом сервісно-орієнтованої моделі податкового адміністрування.

Міжнародні дослідження підтверджують, що за умов належного рівня довіри до податкової системи більшість платників податків схильні дотримуватися законодавчих вимог добровільно, особливо якщо вони мають доступ до зрозумілої інформації, консультативної підтримки та прозорих адміністративних процедур. Водночас порушення податкових норм нерідко зумовлене не свідомим наміром ухилитися від оподаткування, а складністю податкового законодавства, недостатньою якістю адміністрування або неоднозначністю тлумачення окремих норм.

Враховуючи вищезазначене, ефективно впровадження податкового комплаєнсу слід розглядати як важливий напрям модернізації податкового адміністрування, що сприяє скороченню фіскальних втрат, зменшенню податкових розривів (tax gap) та детінізації економіки. Крім того, розвиток комплаєнс-підходу створює передумови для зміцнення партнерських відносин між державою та платниками податків, що є необхідною умовою підвищення результативності податкової політики в цілому.

Податковий комплаєнс у сучасному розумінні охоплює не лише сукупність норм Податкового кодексу України, а й ризикоорієнтовану методологію податкового адміністрування. Його зміст полягає у формуванні такої системи взаємодії між контролюючими органами та платниками податків, за якої пріоритет надається не лише виявленню порушень, а й їх попередженню. У цьому контексті податковий комплаєнс відображає перехід від традиційної контрольної моделі до сервісно-орієнтованого підходу, спрямованого на підвищення рівня добровільного виконання податкових обов'язків.

Важливим інструментом реалізації такого підходу є управління комплаєнс-ризиками, яке передбачає виявлення, оцінювання та мінімізацію ризиків недотримання податкового законодавства. Практична цінність цієї моделі полягає в тому, що вона охоплює основні податкові обов'язки платника, а саме: своєчасну реєстрацію, подання звітності, достовірне декларування та повну сплату податків. На відміну від суто фіскального контролю, управління комплаєнс-ризиками орієнтоване на профілактику порушень шляхом інформаційної підтримки, роз'яснювальної роботи та використання аналітичних механізмів впливу.

У науковому дискурсі податковий комплаєнс розглядається як важлива складова сучасного адміністрування податків, що поєднує фіскальну, регулятивну та мотиваційну функції. Його впровадження сприяє зміцненню партнерських відносин між державою і платниками податків, підвищенню рівня податкової довіри, оптимізації контрольних ресурсів і концентрації уваги на найбільш ризикових сегментах податкової поведінки. У підсумку комплаєнс слід розглядати як важливий напрям модернізації податкового адміністрування, зорієнтований на забезпечення добровільності, прозорості та ефективності виконання податкових обов'язків.

В Україні податковий комплаєнс поступово набуває ознак цілісного напрямку модернізації податкового адміністрування та інтегрується у стратегічні документи державної фіскальної політики. Одним із ключових кроків у цьому напрямі стало закріплення в Національній стратегії доходів до 2030 року ризик-орієнтованого підходу до адміністрування податків, що передбачає розвиток системи управління податковими ризиками у діяльності ДПС. Практичним механізмом реалізації цього підходу стала постанова Кабінету Міністрів України від 25 липня 2024 р. № 854, якою запроваджено дворічний експериментальний проєкт щодо функціонування системи управління податковими ризиками (комплаєнс-ризиками) в ДПС. Нормативна модель цього проєкту ґрунтується на впровадженні нових підходів до виявлення, оцінювання та мінімізації податкових ризиків без покладення на платників податків додаткових обов'язків, що свідчить про переорієнтацію державної політики з карального контролю на превентивну та сервісну взаємодію [4].

Сутність упроваджуваної моделі полягає у тому, що податкові органи дедалі більше зосереджуються не на постфактум фіксації порушень, а на їх ранньому виявленні та попередженні за допомогою аналітичних, інформаційних і консультаційних інструментів. У межах експериментального проєкту ризики оцінюються за базовими напрямками дотримання податкових обов'язків, зокрема щодо реєстрації платника, своєчасності подання звітності, достовірності декларування та повноти сплати податків. Такий підхід забезпечує уніфікацію критеріїв оцінювання комплаєнс-ризиків по всій вертикалі ДПС, сприяє зменшенню суб'єктивізму у прийнятті управлінських рішень і створює більш передбачувані умови взаємодії держави з платниками податків. Одночасно розвиток цифрових сервісів, електронних інструментів комунікації та інформаційно-роз'яснювальних практик посилює профілактичну складову податкового адміністрування.

Показово, що перехід до комплаєнс-моделі вже супроводжується змінами в організації контрольної роботи ДПС. За повідомленням в. о. Голови ДПС Лесі Карнаух, кількість фактичних перевірок зменшилася більш ніж на чверть: якщо у липні 2025 року було проведено близько 3,6 тис. таких перевірок, то у грудні їх кількість скоротилася до 2,6 тис. Це свідчить про поступове зміщення акценту з масового застосування контрольних заходів на ризик-орієнтований аналіз і точкове реагування на найбільш проблемні сегменти податкової поведінки. Водночас ДПС розвиває цифрові інструменти адміністрування, зокрема e-Audit, аналітичні платформи та інші технологічні рішення, що підвищують ефективність обробки даних і моніторингу ризиків [2].

Важливим чинником розвитку цієї моделі є також співпраця ДПС із міжнародними партнерами, насамперед із Міжнародним валютним фондом. На початку 2026 року сторони окреслили підтримку впровадження CRM як один із пріоритетних напрямів спільної роботи, поряд із розвитком електронного аудиту, цифрової трансформації, аналітичних платформ та стратегічного

планування реформ. Така взаємодія засвідчує, що запровадження комплаєнс-підходу в Україні відбувається у руслі міжнародних рекомендацій щодо модернізації податкового адміністрування. Водночас наявність окремих законодавчих і організаційних обмежень свідчить про те, що повноцінний перехід до ризик-орієнтованої моделі потребує подальшого нормативного та інституційного забезпечення [5].

Досвід ЄС і провідних країн світу засвідчує, що податковий комплаєнс є важливим інструментом модернізації податкового адміністрування, який поєднує прозорість, обмін інформацією, цифрові рішення та ризик-орієнтований підхід. У межах Європейського Союзу відповідна практика розвивається на основі механізмів адміністративного співробітництва, зокрема директив DAC, що посилюють аналітичні можливості податкових органів і сприяють підвищенню рівня добровільного виконання податкових зобов'язань. Для України цей досвід має особливе значення, оскільки в умовах євроінтеграції він формує методологічну основу для вдосконалення національної системи адміністрування податків. Участь у програмі Fiscalis, запровадження підходів до оцінювання Tax Gap та розвиток управління комплаєнс-ризиками свідчать про поступове наближення України до європейських стандартів податкової політики.

Практичне значення податкового комплаєнсу полягає в тому, що він дає змогу підвищити ефективність адміністрування без надмірного посилення контрольного навантаження на сумлінних платників. Комплаєнс-підхід орієнтує податкові органи на профілактику порушень, консультаційну підтримку, використання цифрових сервісів і концентрацію контрольних ресурсів на найбільш ризикових сегментах податкової поведінки. У результаті створюються передумови для зміцнення податкової довіри, підвищення рівня податкової культури, скорочення податкових розривів і зростання бюджетних надходжень.

Отже, податковий комплаєнс доцільно розглядати як важливий інструмент модернізації податкового адміністрування, зорієнтований на підвищення рівня добровільного виконання податкових обов'язків, зниження податкових ризиків і зміцнення партнерських відносин між державою та платниками податків. Його впровадження в Україні свідчить про поступовий перехід до превентивної, аналітичної та сервісно-орієнтованої моделі податкової політики, що відповідає сучасним європейським і міжнародним підходам. Перспективи подальшого розвитку податкового комплаєнсу пов'язані з удосконаленням нормативного забезпечення, розширенням цифрових інструментів адміністрування та системним упровадженням ризик-орієнтованого підходу в діяльність податкових органів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Головай Н., Бей С. Гармонізація податкової політики України в умовах євроінтеграції: виклики, можливості та перспективи. *EMPIRIO*. 2024. № 2. С. 76-83.
2. ДПС впроваджує у своїй діяльності міжнародні практики в управлінні податковими ризиками (комплаєнс-ризиками) // Державна податкова служба України: вебсайт. 22.10.2024. URL: <https://tax.gov.ua/baneryi/sistema-upravlinnya-podatkovimi-rizikami/povidomlennya/> (дата звернення: 02.03.2026).
3. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17> (дата звернення: 01.03.2026).
4. Про реалізацію експериментального проєкту щодо функціонування системи управління податковими ризиками (комплаєнс-ризиками) в Державній податковій службі: постанова Кабінету Міністрів України від 25.07.2024 № 854. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/854-2024-%D0%BF> (дата звернення: 04.03.2026).
5. Про схвалення Національної стратегії доходів до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2023 № 1218. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1218-2023-%D1%80> (дата звернення: 07.03.2026).

Головай Надія Миколаївна, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Вінницький навчально-науковий інститут економіки ЗУНУ, м. Вінниця, e-mail: nadyagolovay@gmail.com

Holovai Nadiia, PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance, Vinnytsia Educational and Research Institute of Economics of WUNU, Vinnytsia, e-mail: nadyagolovay@gmail.com